

STATUT MOŠČENIC IZ LETA 1616

Vasko SIMONTI

doc. dr., Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 2, SLO
 doc. dr., Dipartimento di Storia, Facoltà di Lettere e Filosofia, 61000 Lubiana, Aškerčeva 2, SLO

IZVLEČEK

Prispevek poda najprej razvoj nastanka, vlogo in položaj Kastavščine, gospostva ob vzhodni obali Istre, nato pa opozori na dosedanje analize objav statuta občine Moščenice ter poda primerjavo z dosedaj še neznanim in najstarejšim, sicer v nemškem jeziku pisanim statutom te občine, ki je nastal leta 1616. Razlike v primerjavi z dosedanjimi objavami nudijo možnost, da dosedanje razumevanje in tolmačenje statuta Moščenic v nekaterih primerih korigiramo in dopolnimo.

V zgodovinskem razvoju Istre, v srednjem veku, so se srečevali mnogi politični in kulturni interesi, ki so razklali geografski prostor v političnem, gospodarskem in družbenem smislu, niso pa zabrisali sledi medseboj prepletenih vplivov. Istrski stvarnosti, razdeljeni med nemško in beneško interesno območje, dajejo za več stoletij, prav od visokega srednjega veka naprej, svojstveno podobo nemški fevdalci, slovansko bogoslužje in glagoljaška pismenost ter kolonat in komune, kot tip kmečke in mestne občine. Medtem ko je velik del Istre, zlasti ob zahodni obali ter tudi na zahodnem delu v notranjosti, pripadal Beneški republiki, pa je osrednje področje predstavljalo posest goriških grofov od konca 12. stoletja. Leta 1342 so bile posesti goriških grofov, ki so imeli svoje središče v Istri v Pazinu, preoblikovane v deželo - v Pazinsko grofijo. Plemstvo na tem ozemlju je dobilo leta 1365 od goriškega grofa poseben privilegij, ki je dobil mesto tudi v kasnejših vladarskih potrditvah Habsburžanov. Ti so na podlagi dedne pogodbe dobili Pazinsko grofijo leta 1374. Deželica, njeno uradno poimenovanje je prvič dokumentirano leta 1379 (Grafschaft ze Mitterburg), je z njej podeljenimi in v življenju delujočimi pravnimi instituti obdržala svoj položaj zlasti v odnosu do Kranjske kot neposredne sosedice. Ta si je namreč prizadevala zmanjševati pomen samostojnosti istrskega plemstva in s tem dežele same, ne zgolj zaradi geografskega sosedstva in ozemeljske majhnosti Pazinske grofije, ampak gotovo tudi zaradi pomembnosti političnega in predvsem vojaškega položaja tega konfliktnega prostora, ki je mejil na ozemlje Beneške republike. Pazinska grofija pa je prav zaradi njenega zgodovinskega razvoja, doseženega še v času goriških grofov in zaradi stalnega poudarjanja njenega plemstva o

sodni in upravni samostojnosti dežele, (p)ostala le "pritaknjena" h Kranjski še v 16. stoletju.¹

Fevdalno posestniški vstop Habsburžanov na področje Istre pa je bil pomemben tudi za posest, ki je ležala vzhodno od Pazinske grofije, ob vzhodni istrski obali. Temu majhnemu ozemlju je zagotavljal določen specifičen položaj njegov zgodovinski razvoj. Kot Pazinska grofija, ki ohranja določeno samostojnost v odnosu do Kranjske, tako tudi posest ob vzhodni istrski obali ohranja svojstveno podobo. V začetku 12. stoletja so to posest dobili oglejski patriarhi, ki so jo verjetno še v istem stoletju (leta 1139) podelili v fevd grofom iz Devina. Kot najmočnejši vazali oglejskega patriarha na ozemlju med Furlanijo in Kvarnerskim zalivom so devinski grofi tako dobili posest, ki se je v ozkem pasu vlekla ob vzhodni istrski obali od Brseča preko Moščenic, Veprinca in Kastva do Reke. Prav začetek devinske oblasti je pomenil za področja Kastva, Veprinca in Moščenic, da so ostala v medsebojni povezanosti, ki je ščasoma prerasla v skupno administrativno politično enoto, to je Lim. Kastavščino oziroma Kastavsko gospodarstvo.²

V njem je imel pomembnejšo upravno vlogo Kastav, ki je v zadnji četrtini 14. stoletja poimenovan kot grad (*veste*), v 15. stoletju pa kot mesto (*statt*), medtem ko ostaneta Veprinac in Moščenic označena kot kasteja (*chastell*).³ Devinskim je postopoma naraščala moč z naslonitvijo na močnejše goriške grofe, vendar se vse do srede 14. stoletja niso odpovedali vazalnemu položaju, ki so ga imeli v odnosu do oglejskega patriarha. Šele potem, ko je goriški grof Albert IV. sklenil leta 1364 dedno pogodbo s Habsburžani za Pazinsko grofijo, se je dve leti kasneje Hugon VIII. Devinski odrekel svojim seniorjem in zaščitnikom ter odkrito pristopil na stran avstrijskih vojvod. S tem so dobili Habsburžani posredno oblast tudi nad vzhodnim ozemljem Istre,⁴ do popolne neposredne oblasti suverena pa so morali čakati še natanko sto let.

Walseejevci, ki so bili sprva določeni za skrbnike mladoletnih otrok devinskega grofa, nato pa za dediče devinske posesti, so leta 1399, po izumrtju moške linije devinskih, postali gospodarji Reke, Kastva, Veprinca, Lovrana, Moščenic in Brseča. S prihodom novih fevdalcev je prišlo, na prelomu v novo stoletje, do izdelave dveh

1 Peter Štih, Goriški grofje in geneza pazinske grofije, rokopis 1993, str. 1-3

2 Od številne literature, ki se neposredno nanaša na to področje, oddvajamo le naslednja dela: Franjo Rački, Statuti kastavski i veprinački (Statuta lingua conscripta. Hrvatski pisani zakoni: vinodolski, poljički, vrbanski a donekle i svega krčkoga otoka, kastavski, veprinački i trsatski. Uredili F. Rački, V. Jagić i I. Crnić. Monumenta historico-juridica slavorum meridionalium. Pars I. Statuta et leges Vol. IV), Zagreb 1890, str. LXXI-LXXVIII; Karel Kadlec, Iz istorije općine Moščenic. Kao uvod u analizu statuta Moščeničkoga, Rad JAZU, 203, Zagreb 1914, str. 128-134 (isti tekst tudi v uvodu njegove objave statuta); Ante Šepić, "Zakon Kasteja Moščenic", prijepisi njegovi i jezik, Rad JAZU, Zagreb 1957, str. 233-285; Josip Zontar, Kastavščina in njeni statuti do konca 16. stoletja, Zbornik znanstvenih razprav, 21. letnik, 1945-1946, Ljubljana 1946, str. 153-219; Darinko Munić, Kastav u srednjem vijeku (Društveni odnosi u kastavskoj općini u razvijenom srednjem vijeku, Rijeka 1986

3 Josip Zontar, Kastavščina in njeni statuti do konca 16. stoletja, Zbornik znanstvenih razprav, 21. letnik, 1945-1946, Ljubljana 1946, str. 164

4 Darinko Munić, Kastav u srednjem vijeku (Društveni odnosi u kastavskoj općini u razvijenom srednjem vijeku), Rijeka 1986, str. 32-36

pomembnih dokumentov za to področje: urbarja, ki je obsegal popis skupnih in posameznih dajatev oziroma obveznosti navedenih občin⁵ ter do kodifikacije prvega dela, sicer iz 18. stoletja ohranjenega statuta občine Kastav, ki je vseboval skupne dajatve občine zemljiškemu gospodu, določbe o upravi in pravila običajnega prava, kar kaže, da so bila posamezna pravila verjetno zapisana že v 14. stoletju.⁶ Vsebinsko podobne določbe, kot so navedene v kastavskem statutu, najdemo v kasneje kodificiranem statutu Moščenic iz leta 1483⁷ ter v statutu občine Veprinac iz leta 1507.⁸ Glede na skupno zgodovinsko usodo Walseejevke posesti v Istri v začetku 15. stoletja, lahko sklepamo, da so nekatere določbe, čeprav kasneje kodificirane v statutih Veprinca in zlasti Moščenic, nastale, in bile morda tudi posamično zapisane, istočasno kot tiste v Kastvu. O tem nas ne prepričuje zgolj uvodni del veprinškega statuta, iz katerega je razvidno, da so si pomagali pri njegovem oblikovanju in zapisu s spominom starcev, ki ima takrat vrednostni pomen kredibilnosti in ki naj bi segal pri najstarejših prebivalcih Veprinca v čas prvih gospodov rodbine Walsee na tem delu Istre⁹, ampak tudi primerjava nekaj prvih členov kastavskega statuta¹⁰ z v tej razpravi objavljenim statutom občine Moščenic in njegovimi začetnimi določbami.

Preden je posest Walseejevcev v Istri popolnoma prešla v roke Habsburžanov, je Friderik III. že pred tem priključil del ozemlja Pazinski grofiji. V začetku leta 1443 je namreč podelil v zakup Pazinsko knežijo Febu della Torre-ju, z njo pa tudi kastele Vranje, Lovran in Brseč. S tem sta bila Lovran in Brseč izdvojena¹¹ iz nekdanje skupne posesti vzhodnokvarnerskih občin. Preostale občine so tako dobile dokončno podobo kot posebno gospostvo, v katerem se je poslej, kot tudi že praviloma prej, vsaka sprememba gospodarja odrazila na skoraj isti način tako v mestecu Kastvu kot v kastelih Veprincu in Moščenicah. Področje vseh treh občin in tudi Reke je 10. oktobra 1466 končno pripadlo Habsburžanom.¹² Kastavščina je postala deželnoknežja posest, podrejena kranjskemu vicedomu, vendar ni bila niti del Kranjske niti Pazinske grofije. Upravo

5 Milko Kos, Jedan urbar iz vremena oko 1400 o imanjima Devinskih i Walseeovaca na Kvarneru, Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci, III/1955-56, Rijeka 1956, str. 345-364

6 Josip Žontar, n.d. (z objavo najstarejšega zapisa kastavskega statuta iz 16. stoletja v nemškem jeziku); Darinko Munič, n.d., Muničevo delo je vsekakor najboljšežnejša in najizčrpnjša analiza kastavskega statuta, zlasti str. 73-86 ter 97-108

7 Arhiv R Slovenije (naprej AS), Vic. I/127, zap.st. 240

8 Uredil Franjo Rački, Statut Veprinački (1507) (Statuta lingua croatica conscripta..., Monumenta historico-juridica slavorum meridionalium, Pars I., Vol. IV., Zagreb 1890, str. 209-216

9 Uredil Franjo Rački, Statut Veprinački..., str. 211-212; Darinko Munič, n.d., str. 102-103

10 V isti knjigi kot je objavljen statut Veprinca je Franjo Rački pripravil tudi objavo statuta Kastava na straneh 179 oz. 181-207; primerjalno objavo kastavskega statuta po objavi Račkovega in statuta te občine v nemščini iz leta 1569 glej Josip Žontar, n.d., str. 201-216

11 To pripadnost teh dveh vaških občin h Pazinski grofiji lepo kaže seznam vpoklicanih mož (petega, desetega, dvajsetega) po posameznih občinah 3. maja 1566: Gallwnn (?) 47, Tinjan 31, Zminj 48, Pican 43, Lindar 25, Beram 28, Boljun 26, Trviž 28, Grdoselo 14, Kaščerka 8, Zarečje 6, Krniga 19, Novaki 16, Lovran 31, Brseč 15, Previž 6, Cerovlje 7, Botonsoga 4, Kršilda 7, Zamask (polovico vaške komune pripada Benečanom) 2, Vrh 9, Borut 14, Brest 3, Vranja 6, Sv. Petar u Šumi 16, AS, fasc. 285/415, str. 229, 230

12 Darinko Munič, n.d., str. 39, 43, 92

nad gospodstvom je prepuščal cesar (deželni knez) poslej različnim gospodom proti določenemu letnemu plačilu. Zakupniki so postali Jakob Raunacher leta 1468, Nikolaj Ravbar leta 1478, leta 1482 Gašper Ravbar (bil je tudi reški glavar, vendar sta bili funkciji ločeni), leta 1494 Ivan Turn (=Anž Faturnar), leta 1507 sin Gašperja Ravbarja Ivan, po vojni z Benetkami, ki so zasedle Kastavsko gospostvo, je postal leta 1516 zopet Ivan Ravbar, leta 1521 Ivan Apfaltrer, leta 1528 Nikola Jurišič, leta 1531 pa Gašper Ričan. Z imenovanjem slednjega je nastal za Kastavščino nov moment, ker vladar ni ločil glavarstvo Reke od Kastavskega gospostva. Ker sta bila lahko reški glavar in zakupnik gospostva ob vzhodni obali Istre različni osebi, glavarški funkciji pa nista bili ločeni, sta oba zahtevala od kastavskega gospostva dajatve. Zvrstilo se je še vrsto gospodov v zakup zastavljenega gospostva¹³, vendar pa so naslednjih petdeset let trajali spori z reškim glavarjem glede nekaterih pomembnih pristojnosti: glede poprave uradnih hiš v Kastvu, Veprincu in Moščenicah, glede dohodkov iz kastavske okolice in vasi Brgud, glede vprašanja pravice do sodstva ter glede obrambne dolžnosti prebivalcev. Prav glede obrambnih obveznosti so prebivalci Kastavskega gospostva odklanjali sodelovanje v vojski in pri utrdbenih delih izven njihovega ozemlja. V šestdesetih letih je v zvezi s tem nastal spor. Cesarska komisija ga je rešila tako, da je naložila prebivalcem Kastva, Veprinca in Moščenic obveznost, katera jih je zavezovala, da sodelujejo pri vojaških in utrdbenih delih na Reki in v Vojni krajini. Tako so občine morale na lastne stroške poslati svoje može v Senj in Otočac ter ostale kraje ob hrvaško turški meji leta 1579 in 1584.¹⁴ Ne glede na dvojni položaj reškega glavarja, ki si je lastil v teh letih pravico, da odloča poleg drugih zadev tudi o vojaških na področju Kastavščine, pa do spora ne bi moglo priti, če bi veljala določba, ki jo lahko beremo v moščeniškem statutu iz leta 1637: "Naipervo smo dusni Césсароuoi Suetlostе ucinit suaku čast, i posténgie, i branitga s blagom, i xiutom toliko oude, koliko na pokragine,..."¹⁵ Toda take določbe, ki bi zahtevala obrambo cesarja (=države) v Vojni krajini, torej izven dežele (v tem primeru je imela Kastavščina zanimiv položaj), v moščeniškem statutu, ki je veljal v 16. stoletju, ni bilo. To kaže povsem jasno v tej razpravi objavljeni statut, ki take določbe ne pozna.

Po petdesetletnem sporu je bilo leta 1583 obnovljeno samostojno glavarstvo v Kastvu. Gospostvo, oddvojeno od Reke, je sedaj upravljal glavar s sedežem v Kastvu, vendar pa so občine ostale avtonomne predvsem na področju notranje uprave in nižjega sodstva. V začetku istega leta je prevzel gospostvo v zakup dr. Wolfgang Schranz, s tem pa je postala Kastavščina dokončno priključena (inkorporirana) Kranjski.¹⁶ Šestindvajset let kasneje, leta 1609, so Schranzovi nasledniki prodali zakupno pravico nad Kastavskim gospostvom novemu gospodu, baronu Wagenburgu, ta pa jo je leta 1613

13 Josip Žontar, n.d., str. 167-176

14 Josip Žontar, n.d., str. 178-185; Darinko Munič, n.d., str. 51

15 Đorđe Milović, Moščenički statut iz 1637. godine, Godišnjak pravnog fakulteta u Sarajevu, 23, Sarajevo 1975, str. 116

16 Karel Kadlec, Iz istorije općine Moščeničica, Kao uvod u analizu statuta Moščeničkoga, Rad JAZU, 203, Zagreb 1914, str. 128; Josip Žontar, n.d., str. 186; Darinko Munič, n.d., str. 51, 52

prodal Baltazarju Thonhausen-u. Lastništvo zakupa je nato še enkrat usodno prešlo v druge roke. Potem ko je Baltazar Thonhausen, ki je ustanovil jezuitski samostan v Judenburgu, umrl, je njegova žena podarila temu samostanu zakupno pravico nad to deželnoknežjo posestjo. 8. aprila 1625 je to volilo potrdil še vladar Ferdinand II. S tem so nastopile za Kastavsko gospostvo nove razmere. Posest je po dogovoru z judenburškimi jezuiti za stopetdeset let prešla v roke jezuitskega kolegija, ki je imel sedež na Reki.¹⁷

Nove razmere, ki so nastopile od srede dvajsetih let naprej, pa niso bile posledica zgolj prihoda novega gospodarja na to istrsko področje, ampak so bile tudi posledica burnih vojaških dogodkov, ki so imeli svoj začetek v prvih dveh desetletjih 17. stoletja. Moščenicice (in seveda tudi druge občine na tem prostoru) so bile že v 16. stoletju večkrat prostor različnih vpadov in spopadov ter celo okupacije s strani Benečanov v teku prve beneško-avstrijske vojne, večkrat pa so se tudi, kot poroča Valvasor, "v to sosesčino prikradle ponoči turške roparske ladje, pristale, polovile prebivalce ter jih odpeljale."¹⁸ V začetku 17. stoletja, ko so se zaostrili beneško-avstrijski odnosi predvsem zaradi gusarskih napadov senjskih uskokov in so se vojaški incidenti med obema stranema množili, tako v notranjosti Istre, kot tudi vzdolž celotne istrske obale, tudi Moščenicam ni bilo prizanešeno. Benečani so oblegali Moščenicice 30. novembra 1601¹⁹ in 29. avgusta 1612.²⁰ Vse pogostejši spopadi in vojaške "očičevalne" akcije beneških in avstrijskih vpoklicancev, najemnikov ali v tolpe organizirane drhali, so leta 1615 prerasle v do skrajnosti brutalno vojno, ki jo poznamo pod imenoma Uskoška vojna ali tudi kot Vojna za Gradiško.²¹ V prvem letu vojne so tudi Moščenicice doživele strahovito obleganje. S šestimi galejami in dvajsetimi drugimi oboroženimi ladjami je beneška flota prišla na sam božični dan pred Moščenicice, izkrcala artilerijo in vojake, ki so začeli oblegati kastel.

17 Karel Kadlec, *Iz istorije Moščenicica...*, str. 132, 133; Darinko Munić, n.d., str. 61, 63

18 J.W. Valvasor, *Die Ehre...*, XI. Buch, str. 380, 381

19 O tem glej na strani 16 pri objavi statuta. Karel Kadlec (*Iz istorije občine Moščenicica...*, str. 131) piše o napadu na Moščenicice 29. novembra 1600; Darinko Munić (n.d., str. 55) pa piše o poročilu, ki je bilo prebrano v senatu beneške republike 9. novembra 1602, da je beneška vojska ropala po ozemlju ob istrski obali ter pri tem pustošila tudi po ozemlju kastela Moščenic. Obe navedbi se verjetno nanašata na napad v letu 1601.

20 O tem glej na strani 16 pri objavi statuta. Ivan Steklasa (*Druga vojska z Benečani*, Zbornik Slovenske matice, I. zvezek, Ljubljana 1899, str. 12) tudi piše o tem napadu, ki naj bi ga se kastel komaj obranil. 6. oktobra 1612 je nadvojvoda Ferdinand pisal kranjskemu vicedomu, da za kastel Moščenicice odobrava 200 tolarjev za popravilo obzidja tudi zato, ker so se proti napadu Benečanov dobro borile, AS, *Vic.fasc.I/127/240* (v zavitku Lit.MXXXVIII Komuna Moščenicice), ni pagine. Denar za popravilo obzidja, ter nabavo streliva in smodnika omenja tudi Ivan Steklasa, n.d., str. 13

21 Izdvajamo le naslednjo relevantno literaturo: Ivan Steklasa, *Druga vojska z Benečani*, Zbornik Slovenske matice, Ljubljana 1899, str.1-71; Gligor Stanojević, *Senjski uskoci*, Beograd 1973; Helfried Valentinitzsch, *Ferdinand II., die innerösterreichischen Länder und der Gradiskanerkrieg 1615-1618* (v: Johannes Kepler 1571-1971, *Gedenkschrift der Universität Graz*), Leyham Verlag, Graz 1975, str.497-539; Miroslav Bertoša, *Uskočki rat i slom istarskog gospodarstva*, Jadranski zbornik, Pula-Rijeka 1975, str.239-286; razširjeno studijo objavi Miroslav Bertoša še v knjigi *Jedna zemlja, jedan rat* (Istra 1615/1618), Pula 1986

Po poročilu beneškega komandanta naj bi ga porušili do temeljev,²² medtem ko drugi viri navajajo, da so Moščeničani napad uspešno odbili.²³ Vsekakor Moščence takrat še niso padle v roke Benečanov.

Spomladi 1616 so naredili v Moščenicah prepis svojega statuta, prevedli so ga v nemški jezik, in ga poslali v pregled in potrditev notranjeavstrijskemu regimentu. Ta ga je odstopil v presojo kranjskemu viceodomu in deželnemu upravniku z zahtevo, da naj naredita poročilo in podata mnenje.²⁴ Do tega pa ni prišlo, saj so Moščence zasedli Benečani. Po devetih mesecih obleganja, potem ko je nastalo za obzidjem hudo pomajnikanje, naj bi prišlo do predaje, oziroma do izdaje.²⁵ Verjetno je mestece prišlo v beneške roke konec leta 1616 ali v začetku leta 1617. Nazaj v avstrijske roke pa je prišlo šele 25. julija 1618²⁶, skoraj deset mesecev potem, ko se je vojna uradno že končala. Moščeniška skupnost je sedaj ponovno pisala v Ljubljano "zaradi potrditve naših svoboščin" in prosila, da se sedaj to vprašanje uredi.²⁷

Toda deželnoknežji oblasti se ni mudilo. Raje je dala narediti nov urbar, ki je pokazal kakšno je gospodarsko stanje in kakšna je gospodarska moč moščeniškega področja po uničujoči vojni. Posledice so bile očitne: kot hišnih gospodarjev je bilo v urbarju navedenih veliko število žena, prav tako pa so velik del zemljišča zasedali dediči, namesto prejšnjih nosilcev.²⁸ Vojna je odnesla mnogo delovnih rok, kar kaže na to, da se je gostota prebivalstva drastično zmanjšala. V tretjem desetletju 17. stoletja je bila v odnosu na 16. stoletje, oziroma na drugo polovico 17. ali 18. stoletje, najmanjša. Leta 1625 je bilo v beneški Istri le 14,11 prebivalca na kvadratni kilometer²⁹, podobni pa so morali biti tudi rezultati na ozemlju ob vzhodni istrski obali, na kar vsekakor opozarja tudi moščeniški urbar. Prav prebivalstveno slabše naseljen prostor pa je tudi dajal oblasti možnost, da zavlačuje s potrditvami privilegijev. S prihodom novih zakupnih gospodarjev, jezuitov, se je položaj občin v tem povojnem času, ki od zamenjave vladarja (deželnega kneza) na prestolu niso imele na novo potrjenih statutov³⁰, še bolj omejil.

22 Gligor Stanojević, n.d., str. 280, 285 (pisec ni povsem dosleden saj na 280. strani piše, da je beneška mornarica izkrcala le 400 vojakov, na 285. strani pa, da se je izkrcalo 1200 vojakov, ki so takrat tudi popoňnoma razdeljali Lovran)

23 Ivan Steklasa, n.d., str. 36; Karel Kadlec, Iz istorije občine Moščencia..., str. 131. Kadlec piše sicer, da gre za leto 1614, vendar je to pomota.

24 O tem glej objavljeni statut (zadnja stran platnic)

25 J.W. Valvasor, Die Ehre..., XI. Buch, str. 381; Ivan Steklasa, n.d., str. 36

26 Miroslav Bertoša, Jedna zemlja, jedan rat (Istra 1615/1618), Ia 1986, str. 77; Darinko Munić, n.d., str. 61

27 Pismo moščeniške komunne 9. julija 1620, AS, Vic., fasc. I/127/240 (v zavitku Lit. M XXXVIII Komuna Moščence)

28 Danišo Klen, Urbar Moščencia iz 1622. godine, Liburnijske teme, Zbornici čakavskog sabora, knjiga 1 (Urednik dr. Vanda Eki), Opatija 1974, str. 111-127

29 Miroslav Bertoša, Kolonizacija i gospodarska kriza: brojčani pokazatelji (v knjigi istega avtorja Mletačka Istra u 16 i 17 stoljeću I.), Pula 1986, str. 309

30 Statuti Kastavščine so bili verjetno najpogosteje na novo zapisani, prepisani, dopolnjeni in (ali zgolj) potrjeni kadar je prišlo do spremembe lastništva fevda, kadar so nastale posebne okoliščine zaradi bližajoče vojne, same vojne ali nastopa miru in v času po nastopu novega deželnega kneza (suverena).

Ulica v Moščenicah (Foto: D. Darovec, 1989)

Začela se je borba za potrditev statutov, ki naj bi vzhodnoistrskim občinam še naprej zagotavljali doseženo stopnjo samouprave v odnosu do njihovega gospoda. Konec dvajsetih let so poslali Kastavci pritožbo vladarju, v kateri so se sklicevali na svoj statut, po katerem že od nekdaj sami volijo svoje sodnike in svetnike ter imajo samoupravo in svoje sodne instance. Jezuiti sedaj tega ne upoštevajo v zadostni meri in uvajajo novotarije (tlako), ki naj bi pripeljale do izgube stare svobode in izenačitve prebivalcev s podložniki-kmeti.³¹ Tudi Moščeničani so, vznemirjeni zaradi uveljavljanja novih fevdalnih prijemov jezuitov, pohiteli in naredili nov prepis svojega statuta, ki ga je 10. aprila 1627, "ua ureme Cessara Ferdinanda drugoga", "suojom rukum podpissal, prituerdil, i confirmal" kastavski glavar Francesco Knežič, potem ko je videl, "da oui zakoni su prauični, i prauo skopianni".³² Toda do potrditve starih zakonskih določb s strani vladarja še ni prišlo. Prav obratno. 21. marca 1635 je bila za Kastav izdana odločba, ki je razveljavila vse tiste člene, ki so bili v nasprotju z "dobrimi običaji" (odredbe pa so veljale tudi za Moščenic in Veprinac). To je zadevalo predvsem vprašanje sodnih kompetenc, ki so se občinam zoževale. Rektorju jezuitskega kolegija, oziroma od njega postavljenemu glavarju v Kastavu, je bila dodeljena jurisdikcija nad celotnim Kastavskim gospostvom in gospostvo nad prebivalstvom, izvzeti so bili iz tega le deželnoknežji davki in regali. Zaradi vsiljenih pravic, ki so pripadale sedaj v večji meri fevdalnemu gospodu, so Kastavci novi reformirani statut, ki jim je bil "poklonjen" že 1. marca 1635, odklanjali.³³ Dve leti kasneje, leta 1637, pa je bil potrjen tudi statut Moščenic, ki je vseboval poleg novih, tudi večino starih določb.

S prihodom jezuitov na Kastavsko gospostvo je tako začela borba med občinami in novimi gospodarji za ohranitev pravic in s tem tudi položaja, ki so ga imele občine do tega časa. Z oblikovanjem in potrditvijo novih statutov sredi tridesetih let 17. stoletja, pa spori, zlasti s kastavsko opčino, niso prenehali, ampak so praktično do konca jezuitskega gospostva večkrat prerasli celo v upor. Ta borba, katere produkti so bile tudi nove statutarne določbe, ki so jih dopisovali še v začetku 18. stoletja, pravzaprav kaže, da so stare statutarne pravice izgubljale na veljavi. V 17. in 18. stoletju se je vsekakor izgubila tista avtonomija, ki je bila za te občine značilna še v 16. stoletju.

Statut občine Moščenic, redigiran leta 1627 in potrjen leta 1637, je ohranjen kot prepis iz srede 18. stoletja. Danes ohranjeni primer, zapisan v čakavskem narečju hrvaškega jezika in imenovan tudi poreško-reški rokopis, hrani Zgodovinski arhiv na Reki (sig. JU 3-12).³⁴ Rokopis je doživel v drugi polovici 19. stoletja prepis, ki ga je naredil Jakov

31 Karel Kadlec, *Iz istorije općine Moščenic...*, str. 132

32 Đorđe Milović, *Moščenički statut iz leta 1637. godine*, Godišnjak pravnog fakulteta u Sarajevu, 23, Sarajevo 1975, str. 126. Francesco Knežič je bil predtem, v teku avstrijsko-beneške vojne, namestnik v Pazinu, Miroslav Bertoša, *Jedna zemlja, jedan rat (Istra 1615/1618)*, Pula 1986, str. 77

33 Karel Kadlec, *Iz istorije općine Moščenic...*, str. 133, 134; Darinko Munić, n.d., str. 127 (opomba 454)

34 Statuti, urbani, notari Istre, Rijeke, Hrvatskog Primorja i otoka (katalog izložbe), Historijski arhiv Rijeka, Rijeka 1968, str. 39-41

Statut občine Moščenic, redigiran leta 1627 in potrjen leta 1637, je ohranjen kot prepis iz srede 18. stoletja. Danes ohranjeni primer, zapisan v čakavskem narečju hrvaškega jezika in imenovan tudi poreško-reški rokopis, hrani Zgodovinski arhiv na Reki (sig. JU 3-12).³⁴ Rokopis je doživel v drugi polovici 19. stoletja prepis, ki ga je naredil Jakob Volčič (prepis hrani Nacionalna biblioteka v Zagrebu), v 20. stoletju pa kar pet objav, ki so jih pripravili Nikola Žic, Rudolf Strohal, Karel Kadlec, Ante Šepić in Đorđe Milović.³⁵ S historično in pravno analizo sta se ukvarjala Karel Kadlec in Josip Žontar, s filološkim vprašanjem in s primerjavo do tedaj znanih objav Ante Šepić, s primerjalno analizo kvarnerskih statutow in še posebej kastavskega gospostva pa najtemeljiteje Darinko Munić.³⁶ Kot je razvidno, je bil statut Moščenic deležen precej obsežne, večstranske in poglobljene obravnave, zato nam pri objavi statuta Moščenic z letnico 1483, katerega zapis je nastal leta 1616 in je vsekakor najstarejši primer, sicer v nemškem jeziku pisanega statuta tega istrskega kastela, ne gre prvenstveno za primerjalno analizo. Opozoriti želimo le na tisti "original", ki nudi morda ustrežnejši vpogled v upravno, sodno in davčno podobo, pa tudi v vsakdanje življenje moščeniške občine v 15., predvsem pa v 16. stoletju. Statut z nekaterimi določbami vzpostavlja razmerje do svojega fevdalnega gospoda, z navedbo sodnih sklepov (lahko bi rekli nekakšna "case-book") in zapisom običajnega prava pa vzpostavlja notranjo samoupravo in družbeno ravnotežje na področju, ki ga zajema občina.

V zvezi s tu objavljenim statutom pa se, naprimer, postavlja tudi vprašanje na kakšni podlagi je nastala redakcija statuta iz leta 1627, ki naj bi nastala kot prepis "s giedne stare quaderni, kagie billa zlo tratana i strapazzana, i razderta ua ureme od guerí, illi ratta s Benezani, kagie billa letta 1616."³⁷ Nemški statut, ki je prav tako nastal leta 1616, namreč ne pozna zgolj uvodnih formul, ki so očitno nastale na novo,³⁸ ampak tudi ne tako formuliranih davčnih določb, namesto katerih vsebuje stare davčne določbe, ki doslej niso bile znane. Vprašanje je, ali je bila strgana in poškodovana podlaga iz leta 1616, za redakcijo statuta leta 1627, druga kot je bila za nemški prepis, ali pa, kljub temu, da so zapisali, da je redakcija iz leta 1627 verni prepis iz leta 1616, se tega niso držali, ampak so določene določbe opustili in statut priredili novi stvarnosti. Nemški statut nam

34 Statuti, urbari, notari Istre, Rijeke, Hrvatskog Primorja i otoka (katalog izložbe), Historijski arhiv Rijeka, Rijeka 1968, str. 39-41

35 Nikola Žic, Moščenički statut, Program c.k. Velike državne gimnazije u Pazinu za sk. godinu 1911-1912, Pazin 1912, str. 1-24; Rudolf Strohal, Moščenički statut, Südslavische Revue, I, 1912, 26, str. 654-659; 27, str. 693-696; 28, str. 721-728; 29, str. 747-749; Karel Kadlec, Moščenički statut. Príspevek k seznaní právních radu chorvacke obce v Istri ve stol. XV-XVIII, v Praze 1914, Trida I, číslo 53, str. 1-61; Ante Šepić, "Zakón Kastela Moščenic", Rad JAZU, 315, Zagreb 1957, str. 233-285; Đorđe Milović, Moščenički statut iz 1637. godine, Godišnjak pravnog fakulteta u Sarajevu, 23, Sarajevo 1975, str. 113-140

36 Že navedena dela avtorjev. Pri citiranju se poslužujemo objave Đorđa Milovića, ker je najbolj dosledno upošteval rokopisno predlogo.

37 Đorđe Milović, Moščenički statut ía 1637. godine..., str. 126

38 Prim. Đorđe Milović, Moščenički statut ía 1637. godine..., str. 116-119; prim. Darinko Munić, n.d., str. 104

tako nudi tudi možnost, da dosedanje razumevanje in tolmačenje statuta Moščenic v nekaterih primerih korigiramo in dopolnimo.

Statut Moščenic, shranjen v Arhivu republike Slovenije, je vezan v usnjene platnice, ki imajo vrvice za zavezati. Vsebuje šestnajst nepaginiranih strani, ne všteti platnic. Zunanji strani platnic sta popisani. Relativno je dobro ohranjen, saj je tekst, razen redkih besed, čitljiv. Poškodovani so le robovi zvezka. Velikost 20x29cm. Signatura: Arhiv republike Slovenije, Vic., fasc.I/127, zap.st. 240 (v zavitku Lit. M XXXVIII Komuna Moščenic). Objava, ki sledi je dobeseden (ad litteram) prepis, le tam kjer je naznačeno z oklepaji, so dodane črke.

Platnice, naslovna stran:

Statut. Dem von Moschtscheniz. Vom 1483³⁹

Notranjost, prva stran:

Erstlichen sein die von Moschtscheniz Irer für: Durcht Camer Jharlich im Paren gelt. Zweihundert. vier und zwanzig schwanz Libernikh zubezallen schuldig.

Die Obuermelte Suma sein vmb St Martini tag.Irer Obrigkheit auss zuzellen schuldig.⁴⁰

Item.⁴¹ alsपालdt. der Herr Amtman das gelt Empfangen hat ist er schuldig den zehendt Wein auf die Tafern zusteem Vnd in dem Werth alss die Vnterthanen Iren Wein damalss V(er)khauffen.

Item. So mag. ain yeder. Vnterthanen ain Vass Wein am Bemelten tag aussrueffen vnnd neben den Zehendt wein austaffieren lassen

Welcher vnterthan. aber. wurde sein wein nit aussrueffen vnd denselben ainschreiben lassen vnd denselben verkhauffen. mag der Zehendt

39 Letnica napeljuje na sklep, da je bila prva kodifikacija statuta že v petnajstem stoletju. Zakaj prav to leto lahko zaenkrat le ugibamo. Možno je, da je prišlo do kodifikacije potem, ko so prenehali turški napadi in je začela avstrijsko-ogrška vojna. Od sedemdesetih let naprej je bilo tudi to področje Istre prostor turških napadov, v letu 1483 pa je začela vojna med Friderikom III. in Matijo Korvinom. Vojno torišče je bilo sicer drugje, vendar so morali prebivalci Istre prenašati težka bremena. Morda je takrat smatrala komuna Moščenic, da zbere stare zakonske določbe in da zapiše nenapisane norme v obliki statuta ter jih da v potrditev vladarju.

40 Prebivalci občin so imeli do svojega gospoda dvojne obveznosti, ki so jih dajali kot skupno dajatev v denarju in desetino. Denarna obveza Kastava je bila letno 100 mark, Veprinca 21 mark 6 liber, denarna dajatev Moščenic doslej ni bila znana. Kot je razvidno iz pričujoče statutarne določbe je znašala 224 liber, oziroma 28 mark. Glede na to, da se je davčna denarna obveznost med Veprincem in Moščenicami leta 1661 izenačila, je prevladovalo mnenje, da je bila obveznost tudi prej verjetno enaka (Darinko Munić, n.d., str. 113). Leta 1661 je plačeval Kastav 200 mark davka, Veprinac in Moščenic pa 125. Izenačitev je, glede na prejšno vsoto, morala najbolj prizadeti Veprinac, ki se je izenačil z Moščenicami, hkrati pa sta bili obe občini, Veprinac in Moščenic, finančno prizadeti v odnosu do Kastava. Razmerje je bilo namreč porušeno in obe občini sta morali v odnosu na prejšnje stanje plačevati veliko večji davek kot pa Kastav.

41 Določbe, ki sledijo in zadevajo desetinske dajatve in prodajo vina, so v statutu iz leta 1637 povsem na novo napisane. Tu navedene določbe so, kljub temu, da so obsežnejše, kot v kastavskem statutu, z njimi primerljive, kar kaže, da so morale biti v veljavi že v istem času (prim. Statuta lingua croatica conscripta..., Zagreb 1890, str. 181,182)

Druga stran:

herr. den am Tafern gesezten. Vass. zehendtwein demselben vberantwortten, vnd sich von Ime bezalt machen.

Item so mag der Zehendtherr ain So die heher den Zehendtwein aussleitgeben lassen

Item So sein die Vnterthanen im ganzen. Refir. dem Zehendtwein inss Casstel zu bringen vnd zuerlegen schuldig der Suppan ist aller zehend frey.

Welcher Vnterthan seinen. Kheller alda in der Stat hat. vnd seine wein angebracht. ist er sich. bei dem herrn zumelden. schuldig. so dan der zehendherr oder seine Ambtleith. sei den zehendtwain selbst zuhollen schuldig

Item so sein die Vnterthanen in Ir für: durcht. Camer. den Zehend vom khuz vnd lemp(er)n zugeben. schuldig. Vnd gebiert von 7. biss auf. 13. Nur ain. wie auch. von 4 5 6. nur ain halber.⁴²

Tretja stran:

Welcher. betretten wurde. am Vnrechten zehendt mag der zehendtherr demselben vnterthan den zehendt. lassen. d(a)ss vbrig alles. für die Camer ainziehen

Gleichesfaiss. von allerlai Sorten wein vnd Traidt.

Im 1530 isten Jhar. herr Hanss Retschan. verwalter hat. Statuiret vnd Confermirt dass alle die haimischen Briesster migen im Capitel bleiben.

Im 1533 isten ist den 3. Augusti die Venedigische Armada Vnter Moschtscheniz. ankhumen. die selbige belegert. aber mit hilff. des hochsten. die Moschtschenizer sich Rütterlich erwert. den Obristen Vber die Galleen erschlagen. Vnd ain antzall Venedig(er) auf der Stat. bliben. Darum andenselbigen tag Gott dein allmechtigen, vnd vuser lieben frauen zu ehrn. Zu Einer Ebigen gedachtnuss im disem ganzen. gricht ist ain feyertag am bemelten tag Statuirt word(en).⁴³

Četrta stran:

Im 1538 isten Jhar. der Edl. Vnd Vesst. herr Hieronimo Seraffin. Verwalter hat Statuirt. d(a)ss ain yeder Negster befreindt mag. aine V(er)khauffe güetter so er nit anwesig Im Jhar Vnd tag abledig

Im 1505. der Edl Vnd Vesst herr Casper. Andergeth. Verwalter. nach gennegsamen bericht. wie es von den alten gehalten worden wegen des khlein. Vieh - (nečitljiva beseda) Schaff vnd Gaiss zuuersehen. wan yedweder in die Arbadi. sein treibt vnd sich befindt: d(a)ss sein anzall viech falschlich anzeigt. Der ist verfallen 5 Markh. vnd d(a)ss

42 Če imajo desetinski obvezniki od sedem do trinajst koz ali jagerjčkov morajo dati od tega eno žival, če pa imajo štiri, pet ali šest, pa le polovico

43 Seveda posvečen bogu in Mariji, je vendar ta praznik pravzaprav krajevni civilni praznik. V statutu iz leta 1637 je prav tako določen praznik "od uzi Suetoga Petra", katerega so določili z glasovanjem, vendar niso zapisali, kako je do njega prišlo. Da je praznik padel na "spodoben" dan, so ga premaknili iz 3. avgusta, na dan sv. Petra 1. avgusta.

ganz ainkhums desselben Jhar vom Khass. vnd Schotten: halben Theil. Ir durcht. Camer
1/2 theil auf Gemeine Stet oder Comunitet

Item. dess. 1507. Jhar. in Zeit dess herrn Verwalter Thomasso. ist. dises Statuirt
worden nach ainziehung von den Edlesten. gnuegsamen bericht. Wie es hievor gehalten
worden bei welchem vnterthan. es sein in oder ausserhalb des Khosstel. durch sein
Vnflieiss

Peta stran:

ain feuer ausskhumen soll: darüber manchsmaill glockhen streich geschehen. der ist
Verfallen 8 libernikh. vnd so yemandt ander ainicher schaden gesch(ich)t. durch solche
prunst denselben zubezallen schuldig

Im bemelten. Jahr wie oben ist durch gemelten herrn Verwalter durch Ger(i)chtliche
Erkhandtnuss. Statuirt worden welcher im Zorn wider den andern ainiche wehr auszihen
solte. ist verfallen 4. liber

Item Im 1510 Jhar Obbesagter herr Verwalter Thomasso. neben dem Supan Anthon
Rubinitsch. halben durch G(e)rechtliche Erkhandtnuss Statuirt von ainer. in den andern
ain Stein wurf Thuet. vnd falt. ist. verfallen 50 Liber Wan er im aber Trifft. ist. Strafen
ussing nur 7 liber. aber den geschedigten sein erlittenen schaden. sambt auferlauffnen
Vncossten Zubezallen schuldig. Halben Theil gebiert, dem herrn haubtman von dersel-
ben Peen. 1/2 Theil dem Sunpan

Welcher. ain gwalt an freyer Strassen erwisen wurde. ist Verfallen. 50 Libernikh

Šesta stran:

Im 1525. Jhar. den 26. May ist durch dem Supan Iuan Schepitsch. vnd die ganze
Gmein Statuirt worden. d(a)ss die Millner vnd welger sollen denen an haimbischen vor
andern frembden Mallen vnd Wollgen pei pen 6 Libernikh

Im Jhar wie oben den 25 Augusti herr Bernardin Nicolitsch. Nach genueg samer
berichts ainziehung. von Ruebigen posses der guetter. ist Statuirt. wan(?) ainer 30 Jhar.
in Ruebigen Posses ist. so ist die Ordenliche Prescription. denen von Ir für: durch:
Comissarien aber zu gdigisten wollgefallen

Im Jhar 1520 ist Statuirt worden in zeit dess herrn Caspern Wekharitsch. verwalters
welcher. ainichen gwalt. in der Canzlei oder dem Canzler brauchen wurde. ist v(er)fallen
50 Libernikh

Sedma stran:

Im Jhar 1529. Obbesagter herr Verwalter haben dem Supan vnd Eltesten auferlegt.
die Ordenliche. wacht bei tag vnd Nacht woll zuhalten. bei straff vnd Irer Khay: Mhit:
hochster vngnadt

Item. Im 1561 ist Statuirt worden welcher ainem Supan. oder auss dem Rath yemand
von sie zu Recht sizen ainichen gwalt erweisen wurde der ist verfallen 50 Libernikh

Item welcher auf die Comunitet. ohne erlaubniss greifen. vnd etwass darauf pauen wurde: ist verfallen 8 liber. vnd solch Erdrich(?) felt wider auf die Comunitet

Osma stran:

Im 1490.ist Statuirt worden, wan ain Raths befreindt den andern Iniurirt Vvnd khan. dieselbige Iniuri auf ins nit darbringen. derselbige ist verfallen 100 liber vnd soll in mediate seiner Stell entsezt werden.

Im 1500 Jhar herr Hanss Schibenentschan Verwalter neben denn Rath haben Statuirt welcher ainenn Briesster. ainenn Ehrlichen man. oder weib(liche)n person Iniuriren wurde. vnd khan solche Iniuri nit darbringen, ist verfallen fünf Markh. 1/2 theil der Camer halben theil den Supleithen

Item. 1546. In Zeit dess herrn Verwalter Caspern Retschan. ist Statuirt worden wegen der Vntreu. Zuuersehen. wan ainer etwass in seiner Verwaltung hat. oder. ainem halter -(beseda nečitljiva) das. Viech. zuhalten anuertraut er selbst solches. ver entreit: ist Verfallen 5 Markh und dess guets. 6 mall souil

Deveta stran:

Ist ain Verpottns. Gmein. Von Gottes leichnamstag biss auf St: Andreen tag. wer darina betretten mit Viech halt. ist verfallen. 16. soldin.

Die Wissmutter: Vnter Vutschkhap(er)g. worden verpotten. von Vnser. frauen liechtnestag. bis die Abmatt geschnicht. Vnd wer darinen halten wurde. beim tag ist die peen. bei tag. 3 liber vvvnd bei der Nacht 6 liber

Wan. ainer dem andern in sein Aigenthumb. ichtes. schaden thuet. khan V(er)khlagt werden. p 6 Liber.

Item ist nach ain andre Clag. so er der obrigkhait. allein haimsezt (haist wider willen) die straf. ist 8 libernikh

Von den fleischakhern. vnd andern. die etwa ain vng(e)spendts fleisch verkhaufen sollen. ist die straf 6 Libernikh

Der.(?)ain Vnrechte wag a(n)dermass. gibt. es sei vom Traidt. wein. fleisch. oder was wölle. ist die peen. 8 liber

Deseta stran:

Wan ainer. auf ainen Raths freindt. sein hant anlegen. wurde. ist die Straff 5 Markh Aber auf ain Gmeine Person. 8 Libernikh

Wan. sich. ain Viech. in dess andern Arbadi verlauffen oder Vngnarlich. V(er)mischen solte vnd derselbige Verschwaigen vnd Verentrenen wurde. ist die 8 Libernikh. Vnd Vmb yedes haubt 6 mall souil

Ist auch. ain alte gewonhait. vnd ain Vrtel noch im 1477. Jhar. wegen aines Rauber(?) diebstall. ergangen. zwischen Pettern Khouatsch. Vnd dess Maneg Skhalameritsch. Schon(?). welcher ist. durch dess Gricht Condemnirt worden p 5 Markh. Vnd die wahren

6 fach. zu Restituiren. auch. trata di Corda durch(?) des Gricht. wolgefallen. zustraffen oder zubegnaden

Enajsta stran:

Item. Im Obbezeiten Jhar ist Statuirt worden. ain yedes diebstall so. in oder. auser des Casstell geschicht. Es sein in heüsern. Stall. oder am Confin. wo es wolle. ist die peen. funf Markh. Vnd die wahren. 6 fah zu bezallen Damals ist Supan. gebest. Juriza aber Richter. Gerschkho Suschtakhouitsch.

-(nečitljiva beseda) Notarius scripsi.

Item. ist im 1522 isten Statuirt worden. wan ain Vnterthan. von seinen Negsten Nachp(ar)n oder yemand andern bedrangt wierdt Vnd d(a)ss er d(a)ss gricht auf den augenschein. begern thuet. hat er nit pargelt ist er schuldig. des Gricht Vmb die bemuehung. mit ainen pfandt zu Assicuriren

Ist auch Statuirt worden. wan ainer. den Vncossten. so auf den. augenschein. auferloffen bezalt. hat. ist d(a)ss Vrtel nit fur Ime . mag er hernach woll Appellirn

Dvanajsta stran:

Item Welicher wurde sich von herrn V(er)walter ohne Abschidt. so Vor denen Suplein ergangen beschwaren der ist penfalg ohne gnaden Acht. Libernikh.

Im 1466: In Zeit. des Supan Wenkho ist den. Alten gesez. Statuirt worden. wan ainer dem andern ainess falschen Schwur bezeihen Thet. Vnd khan ime solches nit wormahen ist Verfallen 50 Libernikh. 1/2 theil. dem herrn Verwalter den andern 1/2 theil denen Supleiten vnd Comunitet⁴⁴

Im 1547 ist Statuirt worden. durch die Merere Obrigkheit. welcher Nachtlicher weil(?) aida zu Moschtscheniz. solte Verpottene wahrn Tragen oder mit sein werffen. ist die peen 25 Libernikh 1/2 theil. Nemblich. 10. de Obrigkheit. 10. den. Supan. vnd funf dem anz(e)iger

Trinajsta stran:

Im 1552. isten Jhar ist mit gemeinen Rath Statuirt worden. d(a)ss alle Verkauffe. guetter sollen durch. den ordenlichen Canta berueff. geschehen widerigen falss. sollen khein Craft haben. alls sollen. die Canta. 3 Suntag nach ain and(er) geschehen

Eodem Anno ut supra. Wegen der Meer porten ist Statuirt worden. welcher frembde wahren. daselbst angreifen oder Verkhauffen wurde ist die peen 50 Libernikh. 1/2 theil ir drht: Camer 2/2 theil aber die Comunitet

44 Najstarejša zapisana določba, ki je veljala že veliko prej.

Im 1501. In der Zeit. herrn Grauen. Hansen von Thurn. Hauptman zu St Veith an Pflaumb ist Statuirt. wan ainer. auss dem rath ainiche. haimblichkhait. offenbaren. wurde derselbige. sambt seinen Erben. solle derselben steel in Ewigkheit Entsetzt werden⁴⁵

Im gemelten Jhar sein. die. obuermelte peen fall ordenlich. publicirt vnd angescriben worden

Štirinajsta stran:

Item. So ist Statuirt worden. wegen der fleischakher. Dass ob gleichwoll an Vnordnung. gehalten. worden. d(a)ss manchmall. der herr hauptman oder sein verwalter. herr. pfarer. die wirdige Briesterschafft. Supleith. Vnd Eltesten Vmb Ir pargelt. Vor andern yeder seinen V(er)migen nach nit gehalten mügen. d(a)ss von Nun hinfiro. dieselbigen sollen. Vor and(er)n. Respectirt worden Vnd nach dem Vermügen. betheilt. Vnd wan etwon(?) leichtfertige personen solten. destwegwn ain Vorgrif. haben. ist yeder verfallen 2 Libernikh

Mer ist Statuirt worden wan ainer ainen Ehrlichen Man beim Part. angreifen solln aus Zorn oder frauelkhait ist die peen 5. Markh.

Petnajsta stran:

Item ist von alters. hero. Vermüg. der Khayserlichen Rechten gesetzt. vnd Statuirt worden. wan ainer auss frauentkh(ait) wo(?) ist. den andern Vmbss leben bringt. solle mit gleichen recht von leben zum Todt verurtheilt werden:

Was. aber. andere fürfallende hoch wichtige Mallefiz. Vnd Criminall sachen anbelangt die nit in disem Statut begriffen. die selbige sollen. alle nach. Irer Khay. Mht: Peinlicher. halss gerichts Ordnung. nach. Condemnirt vnd bestrafft werden.

Šestnajsta stran:

Im 1601. Jhar den lesten tag Nouembriss Am St. Andreass ist die Venedigische Armada mit ain Anzall. Galleen. Vnd Armirten Schiffen. Nachtlicher weill Vnter Moschtscheniz ankhumen Vnd haimblicher weiss. Vberfallen aber mit hilf dess Allmechtigen die Motschtschenizer zusamen sich geretet mit dem feindt von Miternacht an biss auf den halben tag gscharmizelt. derselben vil vmbgebracht. dem feind auss die Vessung geschlagen. 6 Lattern bekhumen vnd den sig Ritterlich erhalten

Im. 1612. Monats Augusti. am tag der Enthauptung Johaniss Babtiste. ist abermall. die Venedigische. Armada. Vberfallen die Vessung. Moschtscheniz: aber. die Moschtschenizer Ir ankhunfft. Zeitlichen Vermerkht. Vund sich mit wehrhaffter handt in der bereitschafft gehalten. Dem feind tapffer Ritterlich vberwunden. weg geschlagen vnd vil vmbbracht. Gott die allmechtig wolle. disem armen flekhen sein Gottliche gnad

45 V vseh objavah statuta je zapisano, da je bila ta odločba sprejeta leta 1510, ko je bil glavar na Reki Anž Faturnar = Ivan Turn, Hans Thurn. Tako je očitno zapisano v rokopisu, kar vsi povzemajo. Ivan Turn je postal glavar leta 1494 in je to ostal do leta 1507, potem pa ga je nasledil Ivan Ravbar, tako da je navedba v pričujočem statutu pravilna, v statutu iz leta 1637 pa napačna.

Verleichen d(a)ss sie sich yeder Zeit Treü. erlich vnd Ritterlich. verhalten vnd vnter dem Schuz des hochloblichen hauss von Osstereich bleiben. damalss. sein 8. Latern erobert ain hamer so 12 personen darmit aufs thor anlauffen bei 220 lb schwar:

Platnice, zadnja stran: (tri različne pisave)

10. Marty a 1616

freyheiten N: des Comaun zu Moscheniz bey Fiume

Die N:O: Regh: solle dies Statuta mit Vleiss erweg(en) Vnd darüber Irer für: dur: Iern bericht Vnd Rätliches Guettachten herauf geben. Decr. per ser: m Archd: Den 4 Marty 1616

Wilhalb(?) mt. mpp

Dem herrn Landtsverwalter vnn Landts Vicedomb in Crain Vmb Ihren fürderlichen bericht Vnd ratliches guetachten einzuschliessen.

11. Marty: 616

Carl Khugelman mpp

RIASSUNTO

Il contributo illustra dapprima la nascita, il ruolo e la posizione del Castuano e delle signorie distribuite lungo la costa orientale dell'Istria, enuncia quindi le analisi effettuate sui testi pubblicati finora dello Statuto del comune di Moschiena, per compararle infine con uno statuto più antico del medesimo comune, scritto in tedesco nel 1616 e rimasto finora sconosciuto. Con la pubblicazione di tale statuto, preceduto pure da una descrizione del periodo bellico in cui è stato compilato, l'autore desidera porre in rilievo quell'esemplare "originale" capace di offrire una visione forse più adeguata dell'aspetto amministrativo, giudiziario, fiscale e della vita quotidiana del comune di Moschiena nel XV e, soprattutto, nel XVI secolo. Le differenze che si riscontrano confrontandolo con le edizioni pubblicate finora offrono inoltre, in alcuni casi, la possibilità di correggere e completare la comprensione e l'interpretazione dello Statuto di Moschiena.